

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒՄՆԵՐ

Գ.

Նախորդ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԻՆ մէջ շեշտը դրած էինք Հայ հոգիի պահպանման վրայ, որ միակ ազգակը կրնայ հանդիսանալ մեր նահանջականութեան: Պատմութեան մէջ մենք ունեցած ենք շրջաններ, ուր մեր տոհմային ոգին, ցեղային ընդունակութիւնները և ժամանակի տուրքերը հաշտուած և յօրինումի ելած են, փրկելու մեր հոգիի անգայտութիւնը արտաքին աւերումին դէմ:

Դեռ երէկ կը հաւատայինք թէ «թէն փոքր ածու» բայց մեր մէջ ևս զործուած են մեծամեծ քաջութիւններ և առաքինութիւններ», և կրնան զործուիլ դեռ. թէ բնաւ չենք քնացած մեր բախտին վրայ, որովհետեւ մեր սրտին մէջ անկորուստ կը մնար փրկութեան յոյսը, հաւատքի մատեանին մէջ արցունքով և արիւնով տողուած այդ մուրհակը: Եւ այս անոր համար՝ վասնզի ունէինք հաւատք, որ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ այն ներքին վիճակը, որով անհատներն ինչպէս ազգերը իրենց մէջ պահեստի ունին և որուն շնորհիւ կը դիմադրեն իրենց զոյութեան սպառնացող վտանգներուն: Անշուշտ թէ հայութիւնը իր հոգին չէ պարպած հաւատքէ, բայց մենք կը գտնուինք վիճակներու և երեւոյթներու դիմաց՝ որոնք լուրջ կասկածներու և տրտում հեռապատկերներու կը տանին մեզ, ցեղային այն բոլոր առաքինութիւններուն նկատմամբ, որոնց շնորհիւ բան մը արժած է և կրնայ տակաւին արժել մեր ժողովուրդը:

Եթէ ուզենք հոգեյատակել այդ վիճակը, այսինքն բոլոր ախտանշաններուն բուն ախտը, զայն կարելի է տեսնել նիւթական տուեալներէ առաջնորդւելու այն կեցուածքին մէջ, որ ինչպէս ամբողջ աշխարհի, նոյնպէս և մերն է, օրերու այս անորոշութեան և հերքումին մէջ: Այսօրուան աշխարհը կը դառնայ զլխաւորաբար նիւթական առանցքներու շուրջ, և այս մտահոգութիւնը պէտքի մը զոհացում ըլլալէ աւելի, վերածուած է այլևս հոգեկան կեցուածքի մը: Ան չի ծնիր լոկ ընկերային և տնտեսական պայմաններէ, այլ աւելի բանէ մը՝ որ նիւթապաշտական է առաւելաբար:

Եւ տակաւին պէտք է աւելցնել թէ այսօրուան աշխարհը չի հաւատար իրական ազատութեան: Տխրիւք իրապաշտութեան այս դարը զուրկ է զազափառապաշտութենէն, անոր համար իրեն կը պակսին հերոսն ու սուրբը: Հոգին միայն կրնայ նուաճել նիւթին այս տիրապետութիւնը, որուն ճանկերուն մէջ կը հեծէ մարդը, փոր մը հացի և կտոր մը հաճոյքի համար, ծախելու չափ իր ազատութիւնը:

Նիւթապաշտիկ այս զգացումները եթէ ուրիշ ժողովուրդները կ'ընեն անպարբեր և բուժ՝ ոգեղէն իրականութիւններու նկատմամբ, մեզ կը վերածեն

յուսահատ և նկուճ խելակներու, վաճառի մենք կորսնցուցած ենք այն բոլորը, որ կրնար մեր մխիթարանքն ու փրկութիւնը ըլլալ և զիճակակից ընել մեզ բախտաւոր ժողովուրդներու:

Ժողովուրդի մը կեանքին սկզբունքը և իր ոյժին և մեծութեան զաղտնիքը նւթական չէ: Ժողովուրդները չեն մեռնիր իրենց ֆիզիքական վերքերէն՝ այլ հոգեկան: Ժողովուրդի մը մեծութեան և տեսականացման զաղտնիքը, փաստը կը կայանայ այն հրաշքին մէջ, զոր ան կ'ընծայէ հոգեկան արժէքներուն: Մենք կը տառապինք այսօր գիտակցութեան տաքնապէ մը, իբր արդիւնք մեր ժողովուրդի արկածահարութեան: Այդ արկածին պատճառաւ մեր ժողովուրդին ինքնութիւնը ներկայ չէ իր մէջ ամբողջութեամբ: Անոր համար այսօրուան մեր ժողովուրդին օտար կը մնան պատմութեան մէջ իրականացած իր պապերուն առաքինութիւնները: Որքան բան ոլիտի աւելնար մեր մէջ, եթէ մենք ունենայինք գիտակցութիւնը, ներկայութիւնը և մասնակցութիւնը մեր անցեալին, իր ներկային մէջ ամբողջ ընելու Հայ Սփիւռքը:

Ազգերու կեանքին մէջ յաճախադէպ են այս կարգի ալէտներ, սակայն վտանգը կը մեծնայ երբ անոր կը յաջորդէ անզգաժողովուրդ և անգիտակցութիւն: Բնական մահն է այս, ոչ ոք կրնայ զայն արգիլել, եթէ հոգեկան նոր ոյժեր չբխին իր ընդերքներէն և չվերընթելան զայն: Մենք սկսած ենք, տարիներէ ի վեր արհամարհել այն արժէքները որոնք հայ ժողովուրդը կ'ընեն հայ ժողովուրդ և տարբեր ուրիշներէն: Այն նմանութիւնը որ իւրաքանչիւր հայուն ներքին Վարդանն է, Նարեկացին է, Անդրանիկն է, անոր ներքին հերոսութիւնն է: Մեր փրկութիւնը կը կայանայ այն զգացումին մէջ, երբ անձնիւր անհատ ժամանակը եկած նկատէ հաւաքելու իր ոյժերը և բերէ իր մասնակցութիւնը հայ ժողովուրդի ամբողջականութեան:

Հայ ժողովուրդի ներկայ գիտակցութիւնը դժբախտ գիտակցութիւն մըն է, որովհետեւ տարիներէ ի վեր ան կը դիտէ ինքզինքը իրմէ դուրս հայեկներէ կարծես: Անշուշտ այս գիտակցութիւնը կը բաղի ինչպէս իր սեփական անկարողութեան և արտաքին արգելքներու, բայց չ'աճիր անոնց դէմ: Մեր խօսքը չի վերաբերիր անոնց՝ որոնք մաս չունին հայ ժողովուրդէն, որոնք կորսնցուցած են իրենց հաւատքը և բաժնուած՝ հայութիւն կոչուող ամբողջէն. այլ անոնց՝ որոնք այժմէականութեան վերածել կը ջանան մեր յոյսը, մեր իրաւունքները և մեր արժէքները, մեր սէրը և մեր հաւատքը, և կ'ուզեն շարունակել մեր պատմութիւնը իր փառաւոր էջերուն վրայ, մեր մարտիրոսազրութիւնը որ զմեզ կատարելութեան տանող ճամբան եղած է իր կամքով, իր զօրութեամբ ու խորհուրդով:

Ողբի մեծութենէն կը ծնին զէնքի, բազուկի և զրչի մեծութիւնները: Յարանաւանական, կուսակցական է ժողովուրդը երբ այդ ողբով լեցուած չէ: Առանց այդ տիրական զգացումին, զոյութիւն չունի արեան և ճակատագրի միութիւն, կրօնի և լեզուի նոյնութիւն: Առանց անոր կան եսակեդրոն անհատներ և աղանդամիտ զանգուածներ: Ի վերջոյ պէտք է զիտնալ թէ քաղաքական և ընկերային կեանքը անշատուած երեսներ չեն և շնորհիւ այդ միացեալ խորհուրդին է որ անոնք կը ծառայեն իրենց նպատակին: Առանց այդ բոլորը սնու-

ցանոց և ապրեցնող ոգիին, որով կը լեցուլին բոլոր ձևերը, դէմքերն ու դէպքերը, ոչինչ կարելի է իրագործել ժողովուրդներու կեանքին մէջ:

Արուեստական մահացումները շատ են փորձուած մեր վրայ, բայց ազգերը իրենց թուական առաւելութեան շնորհիւ չէ որ կ'ապրին: Կայ հողեկան ոյժ մը, որ վերլուծել դժուար է, որուն մէջ կը միանան, կը նոյնանան լեզու, կրօն, աւանդութիւն, ցեղային ընդունակութիւններ, քաղաքական ձգտումներ: Ոյժը որ իր կենդանութեան մէջը կը պահէ ազգին անհատները՝ որքան ալ աւնոնք ցրուած ըլլան, և անընկճելի կը դարձնէ զանոնք: Ոյժ մը որ կը գտնուի ոչ միայն ուրախութեան օրերուն, այլ մանաւանդ մեծ սղէտներու և ազգային սուգի օրերուն: Ժողովուրդներու կեանքին մէջ երբեմն ալ կը պատահին շրջաններ, ուր ամէն բան վերլվայր կը շրջուի, ամէն կարգ կը խանդարուի և ինքը չի կրնար զգալ թէ հասած է իր մահուան օրը: Կարելի չէ երևակայել աւելի տխուր դժբախտութիւն մը քան այդ անզգածութիւնը, որ իրական փճացումն է ժողովուրդներու: Այդ վիճակին մէջ ալ կը գաւէ ինքզինքին: Բնական մահն է այս ժողովուրդներու և ոչինչ կրնայ զայն արգիլել: Կարծեմ թէ երեմիական չենք ընել, եթէ հաւատենք թէ մենք կ'ապրինք օրեր, իրենց տխուր խնամանիշերու հանդէսով, որոնք անոյս ըլլալու աստիճան կը տրամեցնեն մեր ազգային գիտակցութիւնը Սփիւռքի մեր ստուերաշխարհներու մէջ:

Ստոյգ է որ մեր քաղաքական, շնկերային և հողեկան բոլոր տենչերն ու ձգտումները մեծ մասով ձախողեցան, և այս վիճակը փոխանակ մեզ զսպանակեալորելու՝ խոր և խուլ յուսահատութիւններու առաջնորդեց: Մեզ կանխող սերունդները կը հաւատային թէ վերջապէս արդարութեան դուռները կրնային բացուիլ մեզի համար ևս, թէ մօտ է աւետաճ երկիրը, զոր ամէն սերունդը կը շինէ իր ճամբուն, ինչ փոյթ թէ անոր սեփին հազիւ հասած՝ յաճախ փակէ իր նայուածքը այդ հեռապատկերին վրայ: Անոնք որ կը հեռանային հայրենիքէն, հաց, յոյս և լոյս գտնելու համար, իրենց հետ կը տանէին այդ ոգին, անորակելի բայց իրական, որ թերևս սէրն էր իր այրուող տան, կործանած տաճարին, հայրենի լեռներուն և դաշտերուն, թաղուած մազադաթներուն, վերջապէս այն կարօտագին կանչին, զոր հայրենի սէր, հողի ձայն կ'սնունանէր: Այսպէս էին մեզ կանխող սերունդները, իրենց հայրենիքէն դուրս, օտարութեան ջուրերուն: Մեր ցեղային աւանդութիւնը իր ծերունի հայրապետներէն մին մինչև Արարատի անմատչելի կատարը բարձրանալու կը մղէ, իր տենչերուն առարկայ նոյեան տապանին ի խնդիր: Հայութիւնը այսօր պէտք է նմանի այդ սրբազան ծերունիին իր արդար իրաւունքներու վերականգնման յոյսով, զայն ունենալու ապագայ ստոյգ հաւատքով:

Կը պատմեն թէ մեծ բռնակալ Լէնկթիմուրի սարսափներու շրջանին, մեր պատմութեան այդ մութ օրերուն, բռնակալը լսած ըլլալով թէ ռեհ հողերու ժողովուրդը, հակառակ իր դերութեան շղթային և ընդունած վերքերուն, դեռ կը շարունակէր մնալ անընկճելի, օրերով խարազանել տուաւ զանոնք, առանց անսալու անոնց լաց ու կոծին, յօժարութիւններուն, և դադրեցնել տուաւ ծեծը այն տան միայն, երբ անոնք սկսան պարել: Այս վերջին երևոյթը նշան էր թէ անոնք մոռցած էին ամէն ինչ, թէ անոնց մէջ ապանուած էր կենսունակութեան ոգին և վերածուած էին անգիտակից իլեակներու:

ՊԵՏՄԵՆԵՆ ՎԵՒԵՐԵԳԻՐ ՄԸ

Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան վկայականը,
Պօլոս Նուպար Փաշայի ստորագրութեամբ, տրուած էղիբէ
Պատրիարք Դուրեանի, 1925ին:

Որքան նման է այս պատկերը իսէալէ պարպուած և ողբգուրկ մեր օրերու Սփիւռքի հայութեան: Արդեօք կը չափազանցենք, իցիւ թէ այդպէս ըլլար: Իրողութիւն է որ մենք եզրին ենք մեր երազներու, իսէալներու և իրադործութիւններու Պրոպատիկէին, ու կը սպասենք բանի մը որ չի գար, որ կ'ուշանայ. և սակայն այդ սպասումը չէ այն դալար և առոյգ ակնկալութիւնը, արդիւնք դեռ չմեռնող կայծերու, այլ այն անդամալոյծ վիճակին, որ Պրոպատիկէսով միայն բացատրելի է:

(Շարունակելի՝ 3)

Ե.